

VEPA Käitumisoskuste Mängu tulemused

Õppeaasta 2015/2016

Aire Trummal

Tallinn 2016

Sisukord

1. Käitumisoskuste mängu tutvustus	3
2. Käitumisoskuste mängu rakendamine Eestis.....	4
2.1. Pilootprojekt.....	4
2.2. VEPA meetodiga jätkamine	4
3. Õppeaasta tulemused	5
3.1. Õppetööd segavad käitumised tunnis	5
3.2. Õpilaste tugevused ja raskused	7
3.3. Õpetaja enesetõhusus	17
3.4. Õpetajate tagasiside VEPA aastale	19
4. Kokkuvõte.....	23

1. Käitumisoskuste mängu tutvustus

Good Behaviour Game ehk käitumisoskuste mäng (KOM) on koolikeskkonnas rakendatav sekkumisprogramm, mis ennetab õpilaste käitumisprobleemide teket või süvenemist. Mäng loob õpilaste seas õppimist soodustava keskkonna, vähendab korrarikkumisi ja tegelemist õppimist segavate tegevustega, arendab laste võimet enda käitumist ja reaktsioone kontrollida. Lisaks edendab KOM positiivset sotsiaalset käitumist läbi soovitud käitumise defineerimise, tunnustamise ja omavahelise koostöö.

Antud sekkumistegevust on arendatud alates 1960ndatest aastatest. Eestis rakendatakse käitumisoskuste mängu, mille arendajaks ja levitajaks on PAXIS Instituut USA-s eesotsas Dennis D. Embry'ga.¹ PAXIS Instituudi kaudu on KOM kasutusel USA-s, Kanadas ja Iirimaa. Rakendamisega on alustanud ka Hispaania ja Rootsi.

KOM-i lühema- ja pikaaegsete mõjude kohta on läbi viidud hulgalistelt teadusuuringuid (k.a. longituduuringuid koolis mängu mänginud õpilaste edasise elutee kohta). KOM on kantud USA tõenduspõhiste programmide registrisse² ja seda on tõenduspõhise ennetusmeetodina esile toodud nt organisatsioonide poolt *Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction* ning *Center for the Study and Prevention of Violence*. Pikaaegsed teadusuuringud on näidanud, et KOM-i rakendamine koolikeskkonnas:

- vähendab õpilaste käitumisprobleeme, k.a. aktiivsus- ja tähelepanuhäireid;
- vähendab vägivaldset ja agressiivset käitumist;
- vähendab koolikiusamise esinemist;
- vähendab spetsiaalsete teenuste kasutamist ning vajadust suunata õpilasi käitumis- või õpiraskustega lastele mõeldud klassi;
- vähendab tõenäosust depressiooni tekkeks ning ennetab suitsiidset käitumist;
- ennetab sõltuvusainete tarvitamist;
- vähendab alaealiste õigusrikkumisi, kuritegelikku käitumist ning antisotsiaalse isiksushäire tekkimise tõenäosust;
- suurendab õpiedukust ning akadeemilisi saavutusi, k.a. keskkooli lõpetamise ja ülikooli astumise tõenäosust.

KOM sobib rakendamiseks erinevates kooliastmetes ning see aitab õpetajal tulla klassi kui tervikuga toime ilma, et peaks igale korrarikkumisele individuaalselt reageerima. Selleks koolitatakse õpetajat kasutama tunni ajal või selle väliselt erinevaid tööriistu (nagu suupill, stopper, nimepulgad, sobib/ei sobi lauakaardid jm), mängima lastega koos käitumise jälgimisele suunatud meeskonnamängu ning jagama üksteisele tunnustust hea käitumise eest. Mängu raames on kasutusel mitmed eriväljendid nagu „VEPA“, „spleem“, „kiidud“, „memme vigurid“. Lühend VEPA tähistab eesti keeles sõnu „veel paremaks“ ning see märgib käitumist, mida soovitakse klassis rohkem näha ja teha. Õpilastega räägitaksegi VEPA mängust, mitte käitumisoskuste mängust. Väljamõeldud sõna „spleem“ tähistab käitumist, mida soovitakse klassis vähem näha ja teha ning mille esinemise vähendamiseks õpetaja ja õpilased koostööd teevad. Mittesoovitud käitumist tähistatakse väljamõeldud sõnaga, et mitte sildistada laste teguviisi negatiivsete

¹ <http://paxis.org/products/view/pax-good-behavior-game>

² Substance Abuse and Mental Health Services Administration's National Registry of Evidence-based Programs and Practices.

sõnadega nagu „halb käitumine“, „korrarikkumine“ vmt ning läheneda teemale neutraalselt ja mänguliselt.

VEPA meetodika kasutamine on osa tavapäraestest tunnis toimuvast õppetegevusest. See on kogum meetodeid ja tööriistu õpetajale plaanipärase õppetegevuse efektiivsemaks läbiviimiseks. Käitumise jälgimisele suunatud mängu mängitakse meeskondadesse jaotatult samal ajal õppetöö ülesande sooritamiseks. Mängu lõppedes on hea käitumise eest auhinnaks „memme vigur“ ehk lühikest aega kestav lõõgastav ja rõõmus vahetegevus. Mängu mängides luuakse keskendunud õppimisele suunatud õhkkond klassis.

2. Käitumisoskuste mängu rakendamine Eestis

2.1. Pilootprojekt

Tervise Arengu Instituut (TAI) alustas koostöös Sihtasutusega Kiusamise Vastu VEPA meetodi pilootprojektiga Eestis õppeaastal 2014/2015. Tegevuse sihtrühmaks valiti 1. klassid, kuna koolitee alguses aitab mängu rakendamine lastel koolikontekstiga kohaneda, õppimiseks vajalikke reegleid omandada, ühtlustada koolivalmiduse taset ning suurendada akadeemilist sooritusvõimet. Pilootprojektis osales 20 kooli Tallinnast, Tartust, Pärnust, Võrust, Viljandist, Koselt, Rakverest ja Põltsamaalt. Esmalt koolitati PAXIS Instituudi poolt välja TAI töötajad ja 10 mentorit. Mentorid olid rakendavatele õpetajatele kooliaasta jooksul toeks ja nõuandjaks.

Pilootprojekt toimus kahes etapis. Esimesse etappi kaasati 10 kooli ja igast koolist üks 1. klass, kes alustasid VEPA meetodikaga oktoobrist 2014. Esimesel etapil toimus ka materjalide, eesti keele sõnavara, õpetajate koolituse, mentorite töö ja muu testimine ning kohandamine. Täiemahuline piloot rakendus alates projekti teisest etapist. Teise etappi kaasati samuti 10 kooli ning nemad alustasid rakendamist jaanuaris 2015. Teise etapi koolide rakendavate klasside paralleelklassid moodustasid kontrollrühma (kokku samuti 10 klassi), kes meetodikat ei kasutanud.

2014/2015 õppeaastal teostatud pilootprojekti eesmärgiks oli tuvastada, kas KOM Eesti kontekstis töötab ning kas seda rakendades on võimalik saavutada oodatud tulemusi, milleks on õppimist segavate ja agressiivsete või üliaktiivsete käitumiste vähendamine ning õppimisele keskendunud ja koostööle suunatud käitumiste suurendamine. Projekti lõpuks oli kogutud andmetest näha, et õpetajad andsid VEPA meetodikale hea hinnangu. Teostatud tunnivaatluste alusel vähenes mõlema etapi sekkumisklassides oluliselt õppetööd segavate käitumiste hulk. Teise etapi sekkumisklassides suurenes õpetajate poolt täidetud tugevuste ja raskuste küsimustike alusel õpilaste prosotsiaalsus ja koostöö ning vähenes üliaktiivsus. Esimese etapi sekkumisklassides selles osas veel märkimisväärseid muutusi näha ei olnud. Teise etapi kontrollrühmas laste käitumises kooliaasta lõpuks positiivse suunaga muutusi ei toimunud.

2.2. VEPA meetodiga jätkamine

Aastatel 2015–2021 viib TAI Euroopa Sotsiaalfondi rahastamisel ellu programmi teist etappi – projekti „Riskikäitumise ennetamine, riskis olevate perede toetamine ning turvalise elukeskkonna arendamine“ (kood 2014-2020.2.07.004.01.15-0003) raames toetatav tegevus 2.1 „Käitumisoskuste Mängu arendamine ja laiendamine õpilaste koolis toimetuleku parandamiseks

ja riskikäitumise ennetamiseks“. Sellel perioodil on planeeritud jõuda 200 klassi ja 400 õpilaseni 1. ja 2. klassides.

Õppeaastal 2015/2016 osales programmis 21 kooli Tallinnast ja Harjumaalt, Tartust, Pärnust ja Pärnumaalt, Jõgevamaalt, Viljandimaalt, Võrumaalt, Ida- ja Lääne-Virumaalt. Igast koolist osales üks klass ning 15 nendest olid esimesed ja 6 teised klassid. Osad kaasatud koolid olid ühe klassiga osalenud ka juba pilootperioodil ning nüüd läbis koolituse järgmine õpetaja. Kokku sai VEPA metoodikast osa 442 õpilast.

Kõigi klasside klassijuhatajad läbisid sügisel kaks ühepäevast koolitust. Esimesel koolituspäeval tutvustati VEPA metoodika eesmärgid ja põhielemente ning teisel päeval VEPA mängu rakendamist. Kahe koolituspäeva vahele jäi paarinädalane periood esmalt õpetatud elementide praktiseerimiseks oma klassis. Igale õpetajale määrati mentor, kes oli kooliaasta jooksul õpetajale nõuandjaks mängu rakendamisel ja lisaelementide kasutuselevõtmisel teostades koolikülastusi ning olles kontaktis telefoni või e-posti teel. Kokku tegutsesid üheksa mentorit, kes viisid läbi ka õpetajate koolitusi ning kooliaasta sees toimunud kohtumist õpetajatele vahepeal omandatud kogemuste vahetamiseks.

3. Õppeaasta tulemused

VEPA metoodika rakendamise tulemuslikkuse hindamiseks kasutati järgnevaid andmete kogumise meetodeid:

1. Tunnivaatluste teostamine TAI töötajate poolt mittedoovitud käitumiste esinemise hulga tuvastamiseks kolmel korral – sügisel 2015, talvel 2016 ja kevadel 2016.
2. Tugevuste ja raskuste küsimustiku täitmine iga õpilase kohta klassijuhataja poolt kooliaasta alguses ning lõpus.
3. Õpetaja küsimustiku täitmine klassijuhataja poolt kooliaasta alguses ning lõpus.
4. Õpetajatelt elektroonse tagasiside kogumine VEPA aastale mais 2016.

3.1. Õppetööd segavad käitumised tunnis

Tunnivaatlused toimusid kõigis osalevates klassides kokku kolmel korral – oktoobri keskpaigast novembri alguseni 2015, jaanuari lõpust märtsi alguseni 2015 ning mais 2016. Kooliaasta alguses oli tegemist baasandmete kogumisega, kalendriaasta alguseks olid õpetajad metoodikat rakendanud 3 kuud ning kooliaasta lõpuks veidi üle 6 kuu.

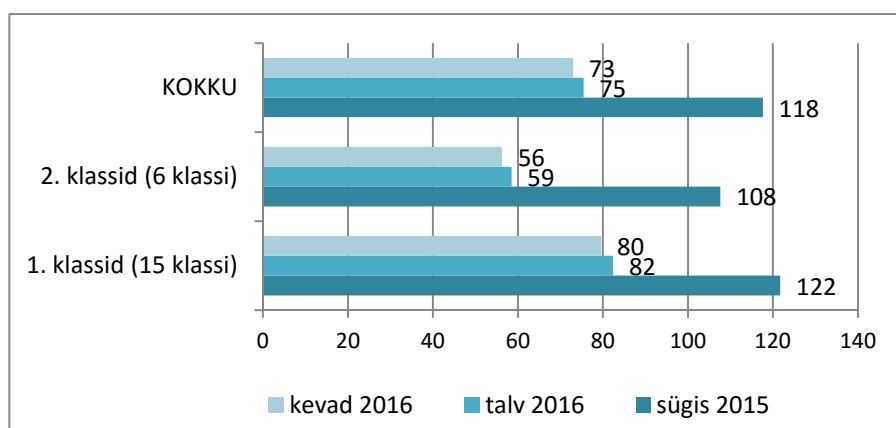
Vaatlusi teostasid Tervise Arengu Instituudi töötajad vastavalt PAXIS Instituudi poolt väljatöötatud meetodile. Vaatluse käigus loetleti, kui palju esineb klassis tunni läbiviimist ja enda või kaasõpilaste õppetööle keskendumist segavat käitumist ehk spleeme (nagu müra tekitamine, jutu ajamine, vahele segamine, kõrvaliste asjadega tegelemine jne). Selleks on moodustatud käitumiste nimekiri, mis abistab vaatlejaid segavate käitumiste määratlemisel. Vaatlusi viidi läbi kahes järjestikusel klassijuhataja poolt antud tunnis; mõlemas tunnis 15 minuti jooksul. Vaatleja seisis klassiruumi tagumises osas, segamata tunni kulgemist. Iga minut 15 minuti sees moodustas eraldi vaatlemise ühiku ning iga minuti kohta märgiti vaatluse vormi ülesse esinenud spleemide arv. Ülesse tähteldati ka vaatluse ajal klassis viibinud õpilaste hulk. Spleemide lugemist ei teostatud VEPA mängu mängimise ajal.

Andmed esinenud spleemide hulga kohta sisestati ühtsesse andmebaasi koos kooli ja klassi tähisega. Kirja pandi ja analüüsiti ühikuid klassi peale kokku, seostamata neid konkreetsete käitujatega. Arvutati keskmine segavate käitumiste arv 15 minuti jooksul klassi kohta ning ühe õpilase kohta.

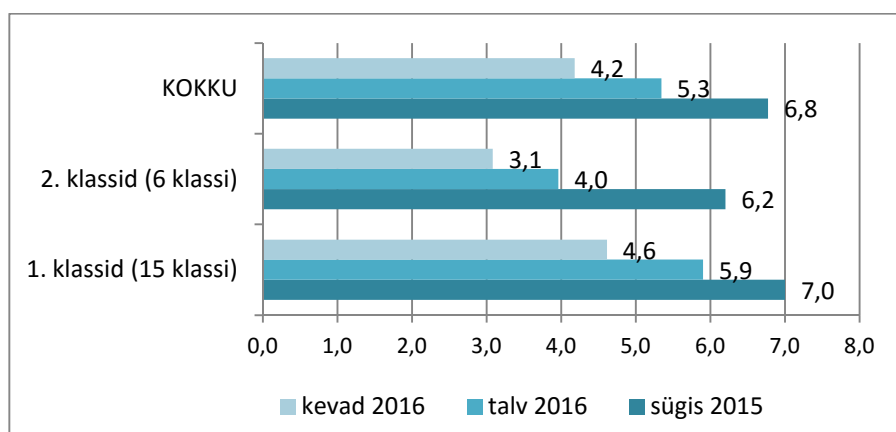
Vaatluste tulemused on esitatud joonistel 1 ja 2. Kooliaasta alguse baastase on 118 spleemi ühe klassi kohta keskmiselt veerand tunni jooksul. Teise mõõtmise ajaks on vaadeldud spleemid hulk vähenenud 45 võrra ning umbes samasugune on see näitaja ka kolmandal vaatluskorral. Siinjuures on aga oluline vaadata tulemusi ühe õpilase kohta, kuna kogu kooliaasta jooksul ei ole vaadeldud õpilaste hulk olnud ühesugune. Talvel toimus vaatlus perioodil, kus paljud õpilased olid haiged ning loetud spleemid tuleb jagada väiksema laste arvuga, kui sügisel või kevadel.

Jooniselt 2 on näha, et kooliaasta alguses esines ühe õpilase kohta veerand tunni jooksul keskmiselt 6,8 spleemi. See näitaja on teiseks vaatluskorraks kahanenud ning langustrend on jätkunud ka teise ja kolmanda vaatluskorra vahel. Kokku on näitaja kooliaasta lõpuks vähenenud 2,6 ühiku võrra. Võrdluseks saab ära tuua pilootperioodi ehk õppeaasta 2014/2015 1. klasside tulemused. Siis oli saavutatud langus veidi väiksem – 2,2 esimese etapi ja 2,1 teise etapi sekkumisklassides. Kontrollgrupi klassides spleemide hulk kooliaasta lõpuks aga suurenes.

Võrreldud on ka esimeste ja teiste klasside tulemusi. On näha, et teistes klassides on kooliaasta alguses spleeme esinenud vähem kui esimestes, aga õppeaasta lõpuks saavutatud muutus on suurem – 1. klassides 2,4 ning 2. klassides 3,1.

Joonis 1: Keskmine mittesoovitud käitumiste arv 15 minuti jooksul ühe klassi kohta 3 mõõtmiskorral

Joonis 2: Keskmine mittesoovitud käitumiste arv 15 minuti jooksul ühe õpilase kohta 3 mõõtmiskorral

3.2. Õpilaste tugevused ja raskused

Tugevuste ja raskuste küsimustik (*Strengths and Difficulties Questionnaire*) on Suurbritannia psühhiaatri Robert N. Goodman'i poolt väljatöötatud ning rahvusvaheliselt laialt kasutatavat instrumenti, mis on kohandatud ka eesti keelde. See koosneb 25-st õpilase käitumise kohta käivast väitest. Igale väitele toimub vastamine kolmesel skaalal – kas see väide on õpetaja arvates antud lapse kohta kindlasti õige, osaliselt õige või vale. Lisaks uuritakse, kas lapsel on õpetaja arvates käitumise või emotsioonidega seotud üldisi raskusi.

Klassijuhatajad täitsid antud ankeedi iga enda klassi õpilase kohta kahel korral – oktoobris – novembris 2015 ning mais 2016. Paberkandjal küsimustikud saadeti kooli posti teel ning õpetaja täitis need iseseisvalt endale sobival ajal. Täidetud ankeedid andis õpetaja TAI esindajale, kui instituudi töötaja kooli tunnivaatlust teostama tuli.

Uuringu andmebaasis on iga õpilane tähistatud anonüümse koodiga, et võimaldada ühete ja samade õpilaste võrdlust erinevatel küsitluskordadel. Võrdlusest on välja jäetud õpilased, kelle kohta ei ole täidetud mõlema küsitluskorra ankeeti (kes on nt õppeaasta jooksul antud koolist lahkunud või juurde tulnud). Selliseid õpilasi oli kokku 18 ning mõlema küsitluskorra ankeedid on olemas 424 õpilase kohta.

Tugevuste ja raskuste küsimustiku 25 väidet jagunevad viieks alavaldkonnaks: emotsionaalsed raskused, hüperaktiivsus, käitumisega seotud raskused, omasugustega suhtlemise raskused ja prosotsiaalsus. Iga valdkonna jaoks arvutatakse välja keskmine skoor ning iga valdkonna raames jaotatakse valim saadud skoori alusel neljaks grupiks – keskpärane, veidi kõrge, kõrge ja väga kõrge. Nelja esimese valdkonna (v.a. prosotsiaalsus) skoori põhjal arvutatakse ka raskuste koondskoor. Tulemuste jaotamine keskpäraseks või raskustega käitumiseks lähtub instrumendi autori poolt teostatud Suurbritannia populatsiooniuringutest. Eesti kohta antud instrumendiga seotud normatiivseid andmeid kogutud ei ole.

Tabelites 1–5 on esitatud kõik 25 väidet ning ankeedi kolm vastusevarianti on grupeeritud kaheks, eristades kõige positiivsemat ning liites kokku teised kaks. Väited on näidatud viie alavaldkonna lõikes ning toodud on ka iga alavaldkonna koondskoor, mille puhul on näidatud skoori tulemuse jaotus kolmeks grupiks – „keskpärane“, „veidi kõrge“ ning „kõrge või väga kõrge“.

Osakaalude erinevuste hindamiseks on andmeanalüüsis kasutatud hii-ruut testi ja Fisheri täpset testi. Keskmiste võrdlemisel on kasutatud Wilcoxon'i testi ja t-testi.

Seoses **emotsionaalsete raskuste valdkonnaga** esines kooliaasta alguses lastel kõige rohkem muretsemist ning ärevust ja klammerdumist uutes olukordades. Taolist käitumist toovad õpetajad esile enam kui 40% õpilaste puhul. Kooliaasta lõpuks on toimunud statistiliselt oluline muutus viiest väitest kolme osas. Vähenenud on õpilaste hulk, kelle kohta õpetaja märgib, et ta on kas kindlasti või osaliselt kartlik, murelik või uutes olukordades ärev. See on toonud kaasa ka emotsionaalsete raskuste skoori muutuse. Kui kooliaasta alguses kuulus ilma raskusteta ehk keskpärasesse gruppi 73% õpilastest, siis kooliaasta lõpus 81% (vt tabel 1).

Tabel 1: Emotsionaalsete raskustega seotud väited ning skoor küsitluskordade lõikes, %

Väide või skoor	Vastusevariant	sügis 2015	kevad 2016	muutus*
Kaebab sageli pea- ja kõhuvalude ning iivelduse üle	vale	80,7	81,4	0,7
	osaliselt või kindlasti õige	19,3	18,6	
Mureseb paljude asjade pärast, tundub sageli murelik	vale	54,0	62,7	8,7
	osaliselt või kindlasti õige	46,0	37,3	
Sageli õnnetu, nukrameelne või nutu äärel	vale	71,2	76,7	5,4
	osaliselt või kindlasti õige	28,8	23,4	
Uutes olukordades ärev või klammerduv, kaotab kergesti enesekindluse	vale	55,9	66,8	10,9
	osaliselt või kindlasti õige	44,1	33,3	
Palju hirme, kartlik	vale	63,9	74,3	10,4
	osaliselt või kindlasti õige	36,1	25,7	
EMOTSIONAALSETE RASKUSTE SKOOR	keskpärane	73,4	80,7	7,3
	veidi kõrge	9,2	7,8	-1,4
	kõrge või väga kõrge	17,5	11,5	-6,0

* Sinisel taustal on toodud statistiliselt olulised muutused ($p < 0,05$)

Käitumisraskuste valdkonnas oli sügisel umbes 30% jagu lapsi, kellel esines jonn- või vihahoo, teiste laste kiusamist ja kaklemist või oli probleeme sõnakuulelikkusega. Varastamist olid õpetajad märganud väga vähe. Kooliaasta lõpuks on kõige enam suurenenud nende õpilaste osakaal, kes on üldiselt sõnakuulelikud, kuid ükski muutus ei ole piisavalt suur, et osutada statistiliselt oluliseks. Ka käitumisraskuste skoori jaotuse osas eel- ja järelküsitluse andmed ei erine. 77% õpilastest ei ole kooliaasta lõpu seisuga käitumisega probleeme (vt tabel 2).

Tabel 2: Käitumisraskustega seotud väited ning skoor küsitluskordade lõikes, %

Väide või skoor	Vastusevariant	sügis 2015	kevad 2016	muutus
Sageli esineb jonn- või vihahoo	vale	69,8	71,5	1,7
	osaliselt või kindlasti õige	30,2	28,5	
Üldiselt sõnakuulelik, täidab tavaliselt täiskasvanu korraldused	kindlasti õige	69,1	72,6	3,5
	osaliselt õige või vale	30,9	27,4	
Kakleb sageli teiste lastega või kiusab neid	vale	68,6	68,9	0,2
	osaliselt või kindlasti õige	31,4	31,1	
Sageli valetab või teeb sohki	vale	79,5	81,1	1,7
	osaliselt või kindlasti õige	20,5	18,9	
Varastab kodust, koolist või mujalt	vale	97,4	94,8	-2,6
	osaliselt või kindlasti õige	2,6	5,2	
KÄITUMISRASKUSTE SKOOR	keskpärane	76,4	76,9	0,5
	veidi kõrge	5,9	9,7	3,8
	kõrge või väga kõrge	17,7	13,4	-4,3

Üliaktiivsuse valdkonnas märgivad õpetajad kooliaasta alguses enam kui 60% õpilaste kohta, et nende tähelepanu on kerge hajuma, nad ei vii alati ülesandeid lõpuni ning ei mõtle enne tegutsemist asju läbi. Umbes pooltel õpilastest esineb üliaktiivsust ja pidevat nihelemist. Kevadeks on toimunud olulised muutused kolme väite puhul viiest ning vähenenud on üliaktiivsus, pidev nihelemine ja tähelepanu hajumine. See on toonud kaasa ka skoori taseme

muutuse. Kui kooliaasta alguses kuulus ilma raskusteta ehk keskpäraste gruppi 65% õpilastest, siis kooliaasta lõpus 73% (vt tabel 3).

Tabel 3: Hüperaktiivsusega seotud väited ning skoor küsitluskordade lõikes, %

Väide või skoor	Vastusevariant	sügis 2015	kevad 2016	muutus*
Püsimatu, üliaktiivne, ei suuda pikka aega paigal püsida	vale	48,1	51,4	3,3**
	osaliselt või kindlasti õige	51,9	48,6	
Pidevalt nihelev või väänlev	vale	51,2	53,3	2,1**
	osaliselt või kindlasti õige	48,8	46,7	
Laseb end kergesti häirida, tähelepanu hajuv	vale	37,3	45,8	8,5
	osaliselt või kindlasti õige	62,7	54,2	
Mõtleb enne tegutsemist asjad läbi	kindlasti õige	34,7	38,2	3,5
	osaliselt õige või vale	65,3	61,8	
Viib ülesande lõpuni, hea tähelepanu võime	kindlasti õige	37,0	40,1	3,1
	osaliselt õige või vale	63,0	59,9	
HÜPERAKTIIVSUSE SKOOR	keskpärane	65,3	72,9	7,6
	veidi kõrge	13,4	12,5	-0,9
	kõrge või väga kõrge	21,2	14,6	-6,6

* Sinisel taustal on toodud statistiliselt olulised muutused ($p < 0,05$).

** Statistiliselt oluline muutus on toimunud vastuse „kindlasti õige“ jaotuses (tabelis on vastused „osaliselt õige“ ja „kindlasti õige“ esitatud ühe grupina). Kui sügisel vastavavad õpetajad 26-27% õpilaste puhul, et väide kindlasti kehtib, siis kevadel 17-18% (muutus mõlema väite osas 9%).

Omasugustega suhtlemise raskuste osas esineb kooliaasta alguses kõige rohkem omaette hoidmist või seda, et laps teistele vähemalt osaliselt ei meeldi (märgitud enam kui 35% õpilaste puhul). Viimatimainituga seoses on kevadeks toimunud viieprotsendiline muutus, kuid ükski erinevus eel- ja järelküsitluse vahel ei osutu statistiliselt oluliseks. Suhtlemisraskusteta ehk keskpäraste gruppi kuulub kooliaasta lõpus 74% õpilastest (vt tabel 4).

Tabel 4: Omastugustega suhtlemise raskustega seotud väited ning skoor küsitluskordade lõikes, %

Väide või skoor	Vastusevariant	sügis 2015	kevad 2016	muutus
Pigem omaette hoidev, tavatseb üksi mängida	vale	63,9	67,2	3,3
	osaliselt või kindlasti õige	36,1	32,8	
Tal on vähemalt üks hea sõber	kindlasti õige	73,4	72,4	-0,9
	osaliselt õige või vale	26,7	27,6	
Üldiselt meeldib teistele lastele	kindlasti õige	62,0	67,0	5,0
	osaliselt õige või vale	38,0	33,0	
Teised lapsed narrivad või kiusavad teda	vale	78,8	80,7	1,9
	osaliselt või kindlasti õige	21,2	19,3	
Saab paremini läbi täiskasvanute kui omavanustega	vale	68,9	72,9	4,0
	osaliselt või kindlasti õige	31,1	27,1	
OMASUGUSTEGA SUHTLEMISE RASKUSTE SKOOR	keskpärane	70,5	74,1	3,5
	veidi kõrge	16,8	15,8	-1,0
	kõrge või väga kõrge	12,7	10,1	-2,6

Prosotsiaalsuse valdkonnas on sügisel kõige rohkem lapsi, kes ei ole alati abivalmid (50%) või ei jaga teistega oma asju (43%). Kevadeks on abivalmidus oluliselt suurenenud ning viiest väitest kahe osas on toimunud positiivne muutus. Muutusi ei ole aga olnud piisavalt, et tuua kaasa prosotsiaalsuse skoori näitaja olulist suurenemist. Kooliaasta lõpus on prosotsiaalsuse näitaja tase hea 77% õpilaste puhul (vt tabel 5).

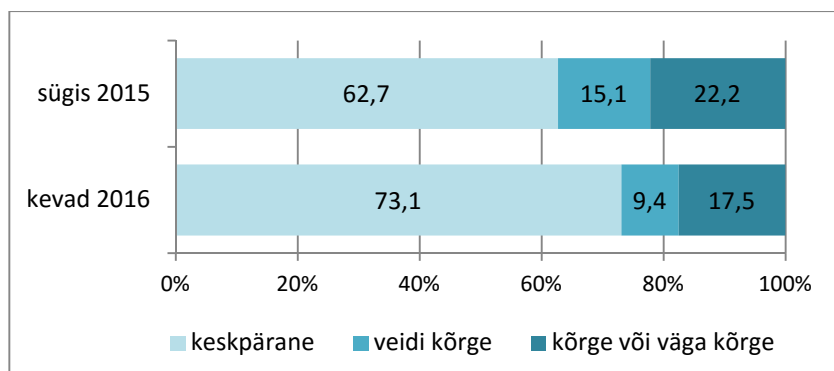
Tabel 5: Prosotsiaalsusega seotud väited ning skoor küsitluskordade lõikes, %

Väide või skoor	Vastusevariant	sügis 2015	kevad 2016	muutus*
Hoolib teiste inimeste tunnetest	kindlasti õige	61,8	67,5	5,7
	osaliselt õige või vale	38,2	32,6	
Jagab meeleldi oma asju (maiustusi, mänguasju, pliiatseid jne) teistega	kindlasti õige	56,8	60,9	4,0
	osaliselt õige või vale	43,2	39,2	
Abivalmis, kui keegi on viga saanud, endast väljas või tunneb end halvasti	kindlasti õige	58,0	66,3	8,2
	osaliselt õige või vale	42,0	33,7	
Teiste laste vastu lahke	kindlasti õige	61,3	66,5	5,2
	osaliselt õige või vale	38,7	33,5	
Aitab sageli teisi (nt vanemaid, õpetajaid, teisi lapsi)	kindlasti õige	50,2	58,7	8,5
	osaliselt õige või vale	49,8	41,3	
PROSOTSIAALSUSE SKOOR	keskpärane	74,8	76,7	1,9
	veidi madal	15,6	14,4	-1,2
	madal või väga madal	9,7	8,9	-0,8

* Sinisel taustal on toodud statistiliselt olulised muutused ($p < 0,05$)

Viite valdkonda omavahel võrreldes on näha, et kooliaasta alguses on kõige rohkem raskusi seoses üliaktiivsusega ning 21% laste puhul on hüperaktiivsuse skoor kas kõrge või väga kõrge. Järgnevad emotsionaalsed raskused ja käitumisega seotud probleemid (18% laste puhul on näitaja kõrge või väga kõrge). Hüperaktiivsuse ning emotsionaalsusega seoses on ka saavutatud olulisi muutusi. Kõige vähem on kooliaasta alguses muret laste prosotsiaalsusega ehk teistest hoolimise ja abistamisega (skoor on madal või väga madal 10% puhul). Omasugustega suhtlemise raskuste näitaja on kõrge või väga kõrge 13% õpilaste osas.

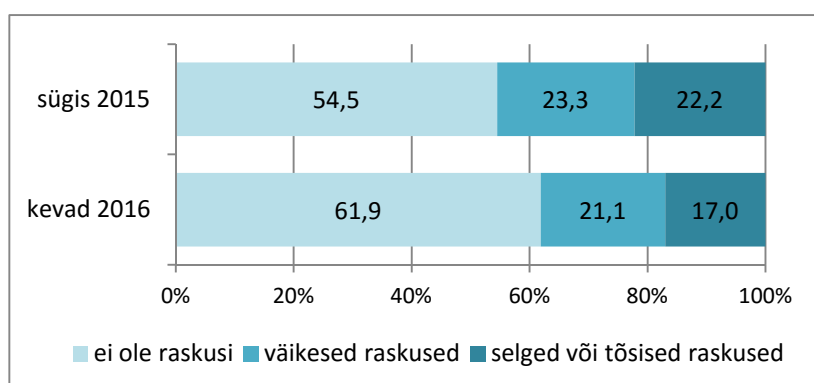
Viiest valdkonnast neli on seotud raskustega (v.a. prosotsiaalsus). Need nelja põhjal arvutatakse välja ka **raskuste koondskoor**. Saadud tulemuse kohaselt kuulub sügisel keskpäraste gruppi 63% õpilastest ning 22% on skoori näitaja kõrge või väga kõrge. Kevadeks on keskpäraste hulk kümne portsendipunkti võrra suurenenud, mis on statistiliselt oluline erinevus (vt joonis 3).

Joonis 3: Raskuste koondskoori jaotus küsitluskordade lõikes, %

Lisaks laste käitumisega seotud konkreetsetele väidetele küsiti õpetajalt ka üldist hinnangut sellele, kas tema arvates esineb antud õpilasel raskusi seotuna emotsioonide, keskendumisvõime, käitumise või teistega läbisaamisega. 55% laste puhul märkis õpetaja kooliaasta alguses, et tal raskusi ei esine. Kooliaasta lõpuks on see näitaja suurenenud 62%-ni ja see on statistiliselt oluline muutus (vt joonis 4). Õpetajate üldine hinnang on mõnevõrra kriitilisem, kui raskuste koondskoori tulemus ning seda õpilaste osas, kellel hinnatakse olevat väikesi raskusi. Selgete või tõsiste raskustega õpilaste osakaal on samasugune nagu kõrge või väga kõrge raskuste skooriga laste osakaal.

Õpetajatel paluti ka hinnata, kas nimetatud raskused viivad last endast välja, segavad õppetööd või tema suhteid kaaslastega ja on õpetajale või klassile koormaks. Eelküsitlusel mainitakse kõige enam, et õpilase raskused segavad õppetööd klassis – see on suureks mureks 50% õpilaste osas, kellel esineb raskusi. Järelküsitluse ajal on see näitaja 35%. Ehk lisaks sellele, et vähenenud on õpilaste hulk, kellel on õpetaja hinnangul raskusi, ei sega raskustega õpilased enam sellisel määral õppetööd. Vähenenud on ka raskustega õpilaste osakaal, kes on seetõttu endast väljas (vt tabel 6).

Joonis 4: Õpetaja arvamus selle kohta, kas lapsel esineb raskusi emotsioonide, keskendumise, käitumise või muu osas küsitluskordade lõikes, %

Tabel 6: Õpilaste raskustest tulenevad takistused, % nendest, kellel esineb õpetaja hinnangul raskusi

Küsimus	Vastusevariant	sügis 2015 (n=193)	kevad 2016 (n=161)	erinevus*
Kas nimetatud raskused viivad last endast välja või tekitavad temas ängitust?	üldse mitte	30,6	23,0	-7,6
	ainult veidi	35,7	56,5	20,8
	üsna palju või väga palju	33,7	20,5	-13,2
Kas need raskused segavad lapse igapäevaelu järgmistes valdkondades? Suhted kaaslastega	üldse mitte	25,0	22,4	-2,6
	ainult veidi	38,0	41,0	-3,0
	üsna palju või väga palju	37,0	36,6	-0,4
Kas need raskused segavad lapse igapäevaelu järgmistes valdkondades? Õppetöö klassis	üldse mitte	8,9	14,8	5,9
	ainult veidi	40,8	49,8	9,0
	üsna palju või väga palju	50,3	35,4	-14,9
Kas nimetatud raskused on Teile või teie klassile tervikuna koormaks?	üldse mitte	14,2	21,5	7,3
	ainult veidi	42,9	45,6	2,7
	üsna palju või väga palju	42,9	32,9	-10,0

* Sinisel taustal on toodud statistiliselt olulised erinevused ($p < 0,05$)

Poiste ja tüdrukute vahelised erinevused

Skooride tulemuste jaotus soo lõikes on esitatud tabelites 7–8. Enamus juhtudel, v.a. emotsionaalsed raskused, on eelküsitusel poiste seas kõrge skoori tasemega õpilaste osakaal oluliselt suurem. Hüperaktiivsuse skoor on eelküsitusel kõrge või väga kõrge 33% poiste ja 9% tüdrukute puhul, käitumisraskuste skoor 27% poiste ja 9% tüdrukute puhul. Omasugustega suhtlemisraskuste skoori puhul tuleb statistiliselt oluline erinevus esile vaadates keskpärase ja veidi kõrge näitajaga laste osakaalu. Näitaja on veidi kõrge 21% poiste ja 13% tüdrukute puhul (kõrge tasemega õpilaste osas soo lõikes erinevusi ei esine). Prosotsiaalsuse skoor on eelküsitusel madal või väga madal 15% poiste ja 4% tüdrukute seas. Oluliste emotsionaalseid raskustega laste osakaal on nii poiste kui tüdrukute puhul veidi alla viiendiku.

Palju kõrgemast algseisust tulenevalt on kooliaasta lõpuks toimunud muutused hüperaktiivsuse ja raskuste koondskoori osas aset leidnud just poiste seas. Kuigi emotsionaalsete raskustega laste osakaal on eelküsitusel soo lõikes sarnane, on ka siin olulised muutused toimunud poiste puhul. Tüdrukute grupis on emotsionaalsete raskuste skoori näitaja kõige rohkem paranenud, kuid see muutus ei osutu statistiliselt oluliseks (vt tabel 7 ja 8).

Tabel 7: Erinevate skooride jaotus poiste seas küsitluskordade lõikes (n=219), %

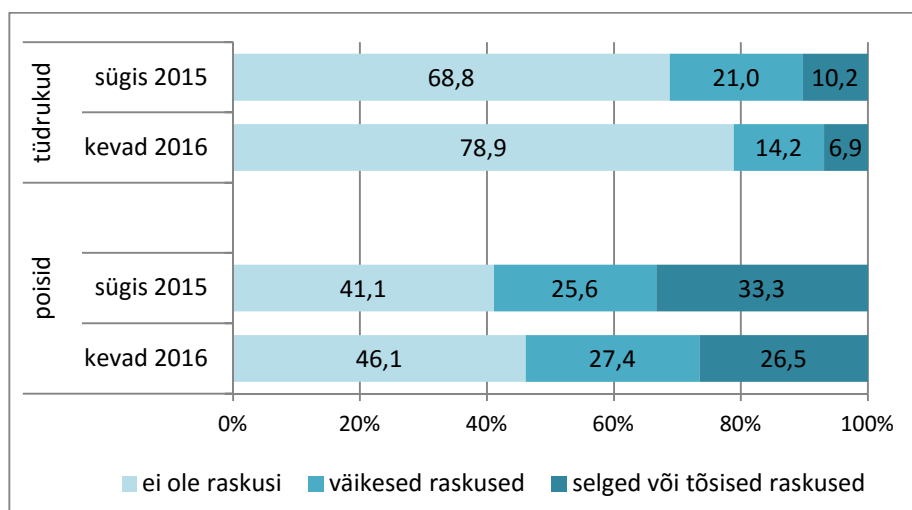
Küsimus	Vastusevariant	sügis 2015	kevad 2016	muutus*
EMOTSIONAALSETE RASKUSTE SKOOR	keskpärane	74,0	82,7	8,7
	veidi kõrge	9,6	9,1	-0,5
	kõrge või väga kõrge	16,4	8,2	-8,2
KÄITUMISRASKUSTE SKOOR	keskpärane	64,8	65,8	1,0
	veidi kõrge	8,2	14,1	5,9
	kõrge või väga kõrge	27,0	20,1	-6,9
HÜPERAKTIIVSUSE SKOOR	keskpärane	49,8	61,6	11,8
	veidi kõrge	17,3	16,5	-0,8
	kõrge või väga kõrge	32,9	21,9	-11,0
OMASUGUSTEGA SUHTLEMISE RASKUSTE SKOOR	keskpärane	64,4	70,3	5,9
	veidi kõrge	20,5	16,9	-3,6
	kõrge või väga kõrge	15,1	12,8	-2,3
PROSOTSIAALSUSE SKOOR	keskpärane	65,3	68,0	2,7
	veidi madal	20,1	17,8	-2,3
	madal või väga madal	14,6	14,2	-0,4
RASKUSTE SKOOR KOKKU	keskpärane	49,3	66,2	16,9
	veidi kõrge	21,0	11,0	-10,0
	kõrge või väga kõrge	29,7	22,8	-6,9

* Sinisel taustal on toodud statistiliselt olulised muutused ($p < 0,05$)

Tabel 8: Erinevate skooride jaotus tüdrukute seas küsitluskordade lõikes (n=205), %

Küsimus	Vastusevariant	sügis 2015	kevad 2016	muutus
EMOTSIONAALSETE RASKUSTE SKOOR	keskpärane	72,7	78,5	5,8
	veidi kõrge	8,8	6,3	-2,5
	kõrge või väga kõrge	18,5	15,1	-3,4
KÄITUMISRASKUSTE SKOOR	keskpärane	88,8	88,8	0
	veidi kõrge	3,4	4,9	1,5
	kõrge või väga kõrge	7,8	6,3	-1,5
HÜPERAKTIIVSUSE SKOOR	keskpärane	81,9	84,9	3,0
	veidi kõrge	9,3	8,3	-1,0
	kõrge või väga kõrge	8,8	6,8	-2,0
OMASUGUSTEGA SUHTLEMISE RASKUSTE SKOOR	keskpärane	77,1	78,1	1,0
	veidi kõrge	12,7	14,6	1,9
	kõrge või väga kõrge	10,2	7,3	-2,9
PROSOTSIAALSUSE SKOOR	keskpärane	84,9	85,9	1,0
	veidi madal	10,7	10,7	0
	madal või väga madal	4,4	3,4	-1,0
RASKUSTE SKOOR KOKKU	keskpärane	77,1	80,5	3,4
	veidi kõrge	8,8	7,8	-1,0
	kõrge või väga kõrge	14,1	11,7	-2,4

Õpetaja poolt antud üldhinnangut vaadates tuleb aga esile teistsugune muutus. Kooliaasta alguses on ka siin tüdrukutega võrreldes oluliselt rohkem poisse, kelle kohta õpetaja ütleb, et neil esineb mingis valdkonnas vähemalt väikesi raskusi. Kooliaasta lõpuks on taoliste laste osakaal 10 protsendipunkti võrra vähenenud aga tüdrukute seas ning poiste puhul jäänud sügisega sarnasele tasemele (vt joonis 5).

Joonis 5: Õpetaja arvamus selle kohta, kas lapsel esineb raskusi emotsioonide, keskendumise, käitumise või muu osas küsitluskordade ja soo lõikes, %

Klassiastmete vahelised erinevused

Klassiastmete lõikes andmeid vaadates tuleb arvestada, et valimis on 15 esimest ja 6 teist klassi, mis teeb vastavalt 302 ja 122 õpilast. Seega on 2. klasside valim oluliselt väiksem.

Skooride jaotus 1. ja 2. klasside lõikes on esitatud tabelites 9–10. Eelküsitlese näitajad on oluliselt erinevad kahel juhul ning 1. klassides on seis parem kui 2. klassides. Käitumisraskuste skoor on sügisel kõrge või väga kõrge 15% 1. klasside ja 25% 2. klasside laste puhul. Prosotsiaalsuse skoor on eelküsitlel madal või väga madal 6% 1. klasside ja 18% 2. klasside õpilaste seas.

Kooliaasta lõpuks on muutusi toimunud rohkem 2. klasside õpilaste grupis. Raskuste koondsoori seis on paranenud mõlema klassiastme puhul ning nii 1. kui 2. klassides on kooliaasta lõpus üle 70% õpilasi, kes kuuluvad keskpärasesse gruppi ja kõrge skooriga lapsi on alla viiendiku. 1. klassides rohkem statistiliselt olulisi muutusi toimunud ei ole. 2. klassides on paranenud ka emotsionaalsete raskuste ning käitumisraskustega seotud skoori seis. Viimase puhul on vähenenud kõrge skooriga õpilaste hulk ning emotsionaalsete raskuste puhul on vähenenud kõrge skooriga ja suurenenud keskpärase skooriga laste osakaal.

Tabel 9 : Erinevate skooride jaotus 1. klasside õpilaste seas küsitluskordade lõikes (n=302), %

Küsimus	Vastusevariant	sügis 2015	kevad 2016	muutus*
EMOTSIONAALSETE RASKUSTE SKOOR	keskpärane	75,5	80,5	5,0
	veidi kõrge	8,3	7,6	-0,7
	kõrge või väga kõrge	16,2	11,9	-4,3
KÄITUMISRASKUSTE SKOOR	keskpärane	78,8	76,8	-2,0
	veidi kõrge	6,6	10,3	3,7
	kõrge või väga kõrge	14,6	12,9	-1,7
HÜPERAKTIIVSUSE SKOOR	keskpärane	64,3	70,9	6,6
	veidi kõrge	15,2	14,2	-1,0
	kõrge või väga kõrge	20,5	14,9	-5,6
OMASUGUSTEGA SUHTLEMISE RASKUSTE SKOOR	keskpärane	71,5	73,8	2,3
	veidi kõrge	15,9	16,6	0,7
	kõrge või väga kõrge	12,6	9,6	-3,0
PROSOTSIAALSUSE SKOOR	keskpärane	78,1	79,5	1,4
	veidi madal	15,6	12,9	-2,7
	madal või väga madal	6,3	7,6	1,3
RASKUSTE SKOOR KOKKU	keskpärane	63,3	71,5	8,2
	veidi kõrge	16,6	10,3	-6,3
	kõrge või väga kõrge	20,2	18,2	-2,0

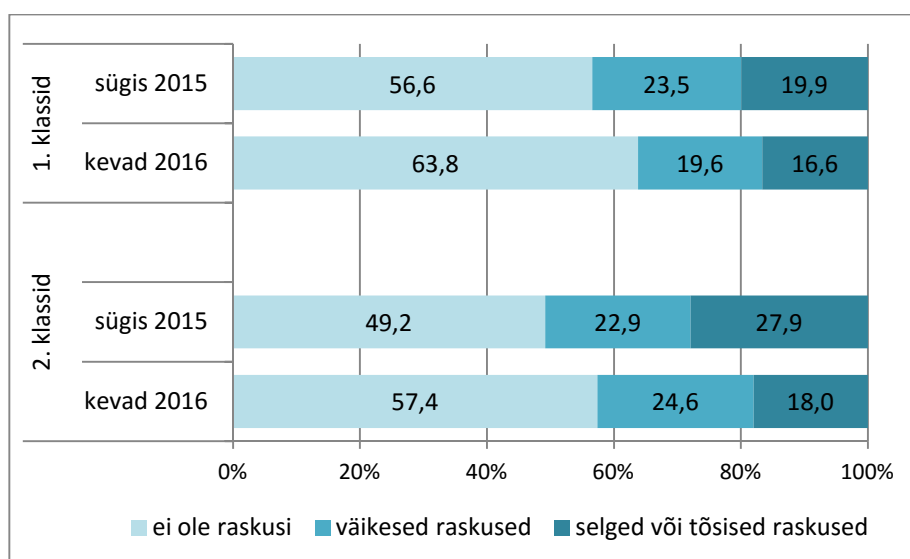
* Sinisel taustal on toodud statistiliselt olulised muutused ($p < 0,05$)

Tabel 10 : Erinevate skooride jaotus 2. klassi õpilaste seas küsitluskordade lõikes (n=122), %

Küsimus	Vastusevariant	sügis 2015	kevad 2016	muutus*
EMOTSIONAALSETE RASKUSTE SKOOR	keskpärane	68,0	81,1	13,1
	veidi kõrge	11,5	8,2	-3,3
	kõrge või väga kõrge	20,5	10,7	-9,8
KÄITUMISRASKUSTE SKOOR	keskpärane	70,5	77,0	6,5
	veidi kõrge	4,1	8,2	4,1
	kõrge või väga kõrge	25,4	14,8	-10,6
HÜPERAKTIIVSUSE SKOOR	keskpärane	68,0	77,9	9,9
	veidi kõrge	9,0	8,2	-0,7
	kõrge või väga kõrge	23,0	13,9	-9,1
OMASUGUSTEGA SUHTLEMISE RASKUSTE SKOOR	keskpärane	68,0	74,6	6,6
	veidi kõrge	18,9	13,9	-5,0
	kõrge või väga kõrge	13,1	11,5	-1,6
PROSOTSIAALSUSE SKOOR	keskpärane	66,4	69,7	3,3
	veidi madal	15,6	18,0	2,4
	madal või väga madal	18,0	12,3	-5,7
RASKUSTE SKOOR KOKKU	keskpärane	61,5	77,0	15,5
	veidi kõrge	11,5	7,4	-4,1
	kõrge või väga kõrge	27,0	15,6	-11,4

* Sinisel taustal on toodud statistiliselt olulised muutused ($p < 0,05$)

Õpetajate poolt antud üldhinnangus sellele, kas õpilastel esineb mingeid raskusi, klassiastmete lõikes statistiliselt olulisi erinevusi ei esine (vt joonis 6). Ka kevadeks toimunud muutus ei ole kummaski klassiastmes statistiliselt oluline. Kuid kõiki VEPA meetodit rakendanud klasse koos vaadates on õpilaste osakaal, kellel õpetaja hinnangul raskusi ei esine, siiski suurenenud (tulemus on esitatud joonisel 4).

Joonis 6: Õpetaja arvamus selle kohta, kas lapsel esineb raskusi emotsioonide, keskendumise, käitumise või muu osas küsitluskordade ja klassiastme lõikes, %

Muutused kõrge skooriga õpilaste seas

Järgnevalt on eraldi vaadatud nende õpilaste seas toimunud muutusi, kelle skoori tase on eelküsitusel olnud kõrge või väga kõrge. Erinevates alavaldkondades on selliseid õpilasi 41–94. Kõige väiksem on nende hulk prosotsiaalsuse näitaja puhul ning kõige rohkem esineb liigselt aktiivseid õpilasi.

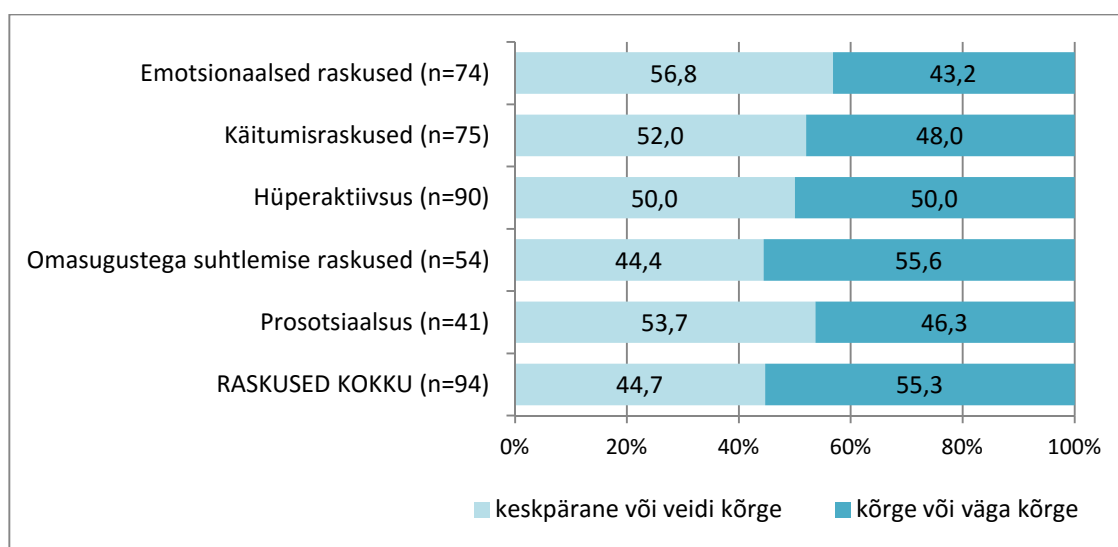
Viie skoori puhul saab punktide arv olla vahemikus 0–20 ning raskuste koondskoori puhul 0–40. Erinevate alavaldkondade riskirühma piir (millest alates loetakse näitaja kõrgeks või väga kõrgeks) määratakse erineva skoori taseme pealt. Tabelis 11 on viimases veerus toodud skoori tase, millest alates algab riskirühm. Seejuures vaadatakse prosotsiaalsuse skoori vastupidiselt, kui teisi skooore. Kui muidu tähistab kõrgem näitaja suuremaid raskusi, siis prosotsiaalsuse puhul on madalama skoori puhul rohkem raskusi.

Kõigi vaadeldud valdkondade puhul on sügisel riskirühma kuulunud õpilaste skoori tasemes toimunud statistiliselt oluline muutus ning grupi keskmine on kõigi skooride puhul kevadeks langenud alla riskirühma piiri (vt tabel 11). Siiski, 43–56% õpilastest, kes eelküsitusel kuulusid kõrge skooriga gruppi, on seda jätkuvalt ka järelküsitusel. Kõige rohkem on raskustega õpilaste osakaal vähenenud emotsionaalsete raskuste puhul ning kõige vähem omasugustega suhtlemise raskuste puhul (vt joonis 7).

Tabel 11: Skooride keskmine küsitluskordade lõikes õpilaste seas, kelle vastav skoor on eelküsitusel kõrge või väga kõrge

Skoor	sügis 2015	kevad 2016	muutus*	riskirühma skoor
Emotsionaalsed raskused (n=74)	6,42	3,95	-2,47	5 ja kõrgem
Käitumiskused (n=75)	5,24	3,47	-1,77	4 ja kõrgem
Hüperaktiivsus (n=90)	8,88	7,32	-1,56	8 ja kõrgem
Omasugustega suhtlemise raskused (n=54)	5,94	4,43	-1,51	5 ja kõrgem
Prosotsiaalsus (n=41)	2,41	4,51	2,10	4 ja madalam
RASKUSED KOKKU (n=94)	20,35	15,80	-4,55	16 ja kõrgem

* Sinisel taustal on toodud statistiliselt olulised muutused ($p < 0,05$)

Joonis 7: Skooride jaotus järelküsitusel õpilaste seas, kelle vastav skoor oli eelküsitusel kõrge või väga kõrge, %

3.3. Õpetaja enesetõhusus

Lisaks õpilastele hinnangu andmisele paluti õpetajal ära täita küsimustik, mis on välja töötatud USA teadlaste Megan Tschannen-Morani ja Anita Woolfolk Hoy poolt õpetajate enesetõhususe ning klassi juhtimisega seotud näitajate mõõtmiseks (*Teachers' Sense of Efficacy Scale*). Instrument oli kasutusel esialgse tõlkena eesti keelde ning käestoleval aastal läbib see ka põhjaliku kohandamise protsessi.

Ankeet koosneb 24 väitest, mille puhul õpetaja hindab 9-pallisel skaalal, millisel määral ta näeb endal võimalust klassis teatud aspektide mõjutamiseks (skaala otsad „üldse mitte“ ja „väga palju“). Klassijuhatajad täitsid antud ankeeti kahel korral – oktoobris–novembris 2015 ning mais 2016. Paberkandjal küsimustik saadeti kooli posti teel (koos tugevuste–raskuste küsimustikega) ning õpetaja täitis selle iseseisvalt endale sobival ajal. Täidetud ankeedi andis õpetaja TAI esindajale koos tugevuste ja raskuste küsimustikega, kui instituudi töötaja kooli tunnivaatlust teostama tuli. Analüüsis on kasutatud 21 õpetaja andmeid.

Küsimustiku 24 väidet jagunevad kolmeks alavaldkonnaks: klassi juhtimine, õpilaste kaasamine ja instrueerimise strateegiad. Iga valdkonna jaoks arvutati välja keskmine skoor, mis saab olla vahemikus 0–9. Erinevalt tugevuste ja raskuste küsimustikust ei ole antud juhul tulemuse tõlgendamiseks välja töötatud piire, millest alates on skoori näitaja kõrge või madal. Mida kõrgem keskmine näitaja, seda parem tulemus õpetaja enesetõhususe seisukohalt. Keskmiste võrdlemisel on kasutatud Wilcoxon'i testi ja t-testi.

Klassi juhtimise skoori alla kuuluvad kaheksa küsimust on esitatud tabelis 12. Näidatud on 9-pallisel skaalal antud hinnangute keskmised. Pea kõigi küsimuste puhul (v.a. viimane) on kooliaasta lõpuks sügisega võrreldes toimunud statistiliselt oluline muutus. Sellest tulenevalt on kasvanud ka skoori tase ning kooliaasta lõpuks on see 9-pallisel skaalal 7,57. Kõige rohkem muutunud valdkonnad: õpetajal on võimalik paremini tagada, et üksikud probleemsed lapsed ei riku tervet tundi; õpetaja suudab efektiivsemalt reageerida trotslikult käituvatele õpilastele ning kontrollida segavat käitumist klassis. Kõige rohkem muutunud näitaja seis oli kooliaasta alguses ka kõige madalam.

Tabel 12: Klassi juhtimisega seotud väited ning skoor küsitluskordade lõikes, keskmine 9-pallisel skaalal

Küsimus	sügis 2015	kevad 2016	muutus*
Kui hästi on Teil võimalik tagada, et üksikud probleemsed õpilased ei riku tervet tundi?	5,67	7,05	1,38
Kui hästi suudate Te reageerida trotslikult käituvatele õpilastele?	6,35	7,45	1,10
Kui palju saate Te ära teha, et kontrollida segavat käitumist klassiruumis?	6,86	7,91	1,05
Kui hästi suudate Te kehtestada rutiini, et tegevused kulgeksid klassis ladusalt?	6,90	7,76	0,86
Kui palju saate Te ära teha selleks, et rahustada segavat või lärmakat õpilast?	6,48	7,29	0,81
Kui hästi suudate Te kehtestada klassi haldamise süsteemi, mis arvestaks igat õpilaste rühma?	6,43	7,24	0,81
Kui palju saate Te ära teha selleks, et panna õpilasi järgima klassi reegleid?	7,29	8,00	0,71
Millisel määral on Teil võimalik õpilastele selgeks teha Teie ootusi nende käitumise suhtes?	7,24	7,91	0,67
KLASSI JUHTIMISE SKOOR	6,66	7,57	0,92

* Sinisel taustal on toodud statistiliselt olulised muutused ($p < 0,05$)

Instrueerimise strateegiate skoori alla kuuluvad küsimused on esitatud tabelis 13. Kaheksast küsimusest viie puhul on kooliaasta lõpuks toimunud statistiliselt olulised muutused. Kasvanud on ka skoori tase ning kooliaasta lõpuks on see näitaja 9-pallisel skaalal 7,53. Kõige rohkem muutunud valdkonnad: õpetaja saab rohkem ära teha selleks, et kohandada tunde erinevate õpilaste jaoks sobivale tasemele; õpetaja suudab paremini hinnata, kuidas lapsed on õpetatust aru saanud ning pakkuda sobivaid väljakutseid võimekatele õpilastele. Kooliaasta lõpuks mitte muutunud näitajate seis on muutunud näitajatest kooliaasta alguses mõnevõrra kõrgem olnud.

Tabel 13: Instrueerimise strateegiatega seotud väited ning skoor küsitluskordade lõikes, keskmine 9-pallisel skaalal

Küsimus	sügis 2015	kevad 2016	muutus*
Kui palju saate Te ära teha selleks, et kohandada oma tunde erinevate õpilaste jaoks sobivale tasemele?	6,05	7,14	1,10
Millisel määral suudate Te hinnata, kui hästi on õpilased Teie poolt õpetatust aru saanud?	6,90	7,71	0,81
Millisel määral saate Te pakkuda sobivaid väljakutseid väga võimekatele õpilastele?	6,25	7,05	0,80
Kui hästi on Teil võimalik oma klassis alternatiivseid strateegiaid kasutada?	6,60	7,35	0,75
Millisel määral suudate Te koostada õpilaste jaoks häid küsimusi?	7,00	7,67	0,67
Millisel määral on Teil võimalik kasutada erinevaid hindamise strateegiaid?	7,10	7,43	0,33
Millisel määral suudate Te anda alternatiivseid selgitusi või näiteid, kui õpilased on segaduses?	7,71	8,00	0,29
Kui hästi suudate Te vastata oma õpilaste poolt esitatud keerulistele küsimustele?	7,52	7,76	0,24
INSTRUEERIMISE STRATEEGIADE SKOOR	6,88	7,53	0,66

* Sinisel taustal on toodud statistiliselt olulised muutused ($p < 0,05$)

Õpilaste kaasamisega seotud küsimused on näidatud tabelis 14. Statistiliselt olulisel määral on muutunud vaid ühe küsimuse vastused ning õpetajad leiavad, et paranenud on nende võimalused aidata perekondi oma laste toetamisel. Oluliselt muutunud näitaja seis on kooliaasta alguses ka kõige madalam olnud. See muutus on olnud piisavalt suur, et mõnevõrra tõsta ka koondskoori taset ning kooliaasta lõpuks on see 7,35.

Tabel 14: Õpilaste kaasamisega seotud väited ning skoor küsitluskordade lõikes, keskmine 9-pallisel skaalal

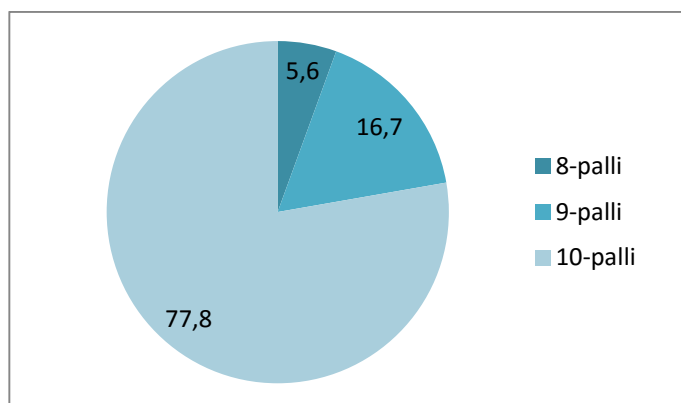
Küsimus	sügis 2015	kevad 2016	muutus*
Millisel määral saate Te aidata peresid, et nad toetaksid oma laste edasijõudmist koolis?	5,75	6,75	1,00
Kui palju saate Te ära teha, et aidata oma õpilastel kriitiliselt mõelda?	6,81	7,33	0,52
Kui palju saate Te ära teha selleks, et motiveerida õppetööst vähe huvitatud õpilasi?	6,76	7,24	0,48
Kui palju saate Te ära teha selleks, et saada kontakti ja parandada arusaamist kõige keerulisemate õpilaste puhul?	6,76	7,14	0,38
Kui palju saate Te ära teha, et soodustada õpilaste loovust?	7,38	7,76	0,38
Kui palju saate Te ära teha selleks, et õpilased usuksid oma võimesse õppetöoga hästi hakkama saada?	7,33	7,71	0,38
Kui palju saate Te ära teha, et aidata õpilastel väärtustada õppimist?	7,33	7,67	0,33
Kui palju saate Te ära teha selleks, et parandada õppetöös maha jääva õpilase arusaamist ainest?	7,10	7,14	0,05
ÕPILASTE KAASAMISE SKOOR	6,91	7,35	0,43

* Sinisel taustal on toodud statistiliselt olulised muutused ($p < 0,05$)

3.4. Õpetajate tagasiside VEPA aastale

Maikuu keskel saadeti kõikidele õpetajatele e-posti teel elektroonne ankeet kaardistamiseks VEPA mängu rakendamise seisu kooliaasta lõpus ning tuvastamiseks õpetajate üldist rahulolu projekti tegevusega. 21 sekkumisklasside õpetajast vastas ankeedile 18.

12 õpetajat ehk 67% vastanutest ütlesid, et nad kindlasti jätkavad VEPA meetodite kasutamist oma klassis ka järgmisel õppeaastal; 5 õpetajat ehk 28% arvas, et pigem jätkab ja 1 õpetaja pigem mitte. Lisaks uuriti, kas õpetajad soovitaks VEPA metoodika rakendamist ka teistele. Vastamine toimus 10-pallisel skaalal ning 94% vastajatest ($n=17$) valisid 9-10 palli ning soovitaks VEPA-t kindlasti ka teistele koolidele ja õpetajatele (vt joonis 8). Keskmine hinnang 10-pallisel skaalal oli 9,7.

Joonis 8: VEPA meetodi soovimine teistele õpetajatele 10-pallisel skaalal, %

Soovitamise küsimusele antud vastust paluti ka vabas vormis kommenteerida. Järgnevalt on esitatud pikemad selgitused:

- *Minu klassis see toimis. VEPA mängu rakendades olid lapsed paremini keskendunud ning läbi selle loodi võimalus heaks töökeskkonnaks ka nende õpilaste jaoks, kes vajavad keskendumiseks rahulikumat õhkkonda. Samuti peletas see rutiini ning memme vigurite rakendamine loob võimaluse ideaalseteks sirutuspausideks.*
- *Aitab kaasa klassi "meie" tunde tekkimisele. Aitab õpetajat klassi distsiplineerimisel. Aitab õpilastel õppima õppida. VEPA vaikus võimaldab saada õpilaste tähelepanu ilma nende peale karjumata.*
- *Aitab kerge vaevaga muuta tunnid lõbusaks ja mänguliseks ja samal ajal tõiseks. Õpilased on rõõmsamad ja motiveeritumad tööle keskenduma.*
- *VEPA on nagu võlur, mis muudab automaatselt lapsed veel paremini käituvateks inimesteks ja seda ilma vitsata. Kõik käib lihtsalt järjepideva meetodi alusel.*
- *VEPA metoodika aitab tundi põnevamaks muuta, see aitab tunnis distsipliini luua ja hoida, see aitab muuta meid paremaks ja selle abiga õpime enda ümber head märkama.*
- *VEPA metoodika õpetab lapsi ennast kontrollima, tähelepanu keskendama ja seda läbi positiivsete emotsioonide. VEPA on laste jaoks lõbus ja muudab koolipäeva vaheldusrikkamaks.*
- *VEPA metoodika aitab meil tunnis õpilaste töö rütmi hoida.*
- *See metoodika teadvustab lapsele, et ennast on võimalik jälgida ja kontrollida oma tegutsemisi.*

Igat õpetajat toetas kooliaasta jooksul mentor, kes andis jooksvat tagasisidet klassi progressi kohta ning nõustas erinevate VEPA elementide kasutamise osas. Selleks tegi mentor koolikülastusi ning oli õpetajaga kontaktis ka telefoni ja e-posti teel. Valdav enamus õpetajatest jäid oma mentori tööga igati rahule. Mentori töö erinevaid aspekte hinnati 6-pallisel skaalal ning 89% õpetajatest (n=16) andsid maksimumhinnangu järgmiste aspektide osas: VEPA meetodiga seotud teemade sisuline valdamine, VEPA elementide eesmärgi ja mõju selgitamine, abistamine tekkinud küsimuste korral, tagasiside andmine koolikülastuse ajal, mentori kättesaadavus õpetaja jaoks. Veidi vähem vastajaid (79%) andsid maksimaalse hinnangu mentori võimele motiveerida õpetajat VEPA-ga jätkamisel ja uute elementide lisamisel. Ülejäänud märkisid 4–5 punkti. Ka Tervise Arengu Instituudi poolt projekti kulgemise kohta edastatud informatsiooniga jäädi rahule ning 89-94% õpetajatest andis 6-pallisel skaalal maksimaalse hinnangu edastatud info õigeaegsusele, piisavusele ja arusaadavusele.

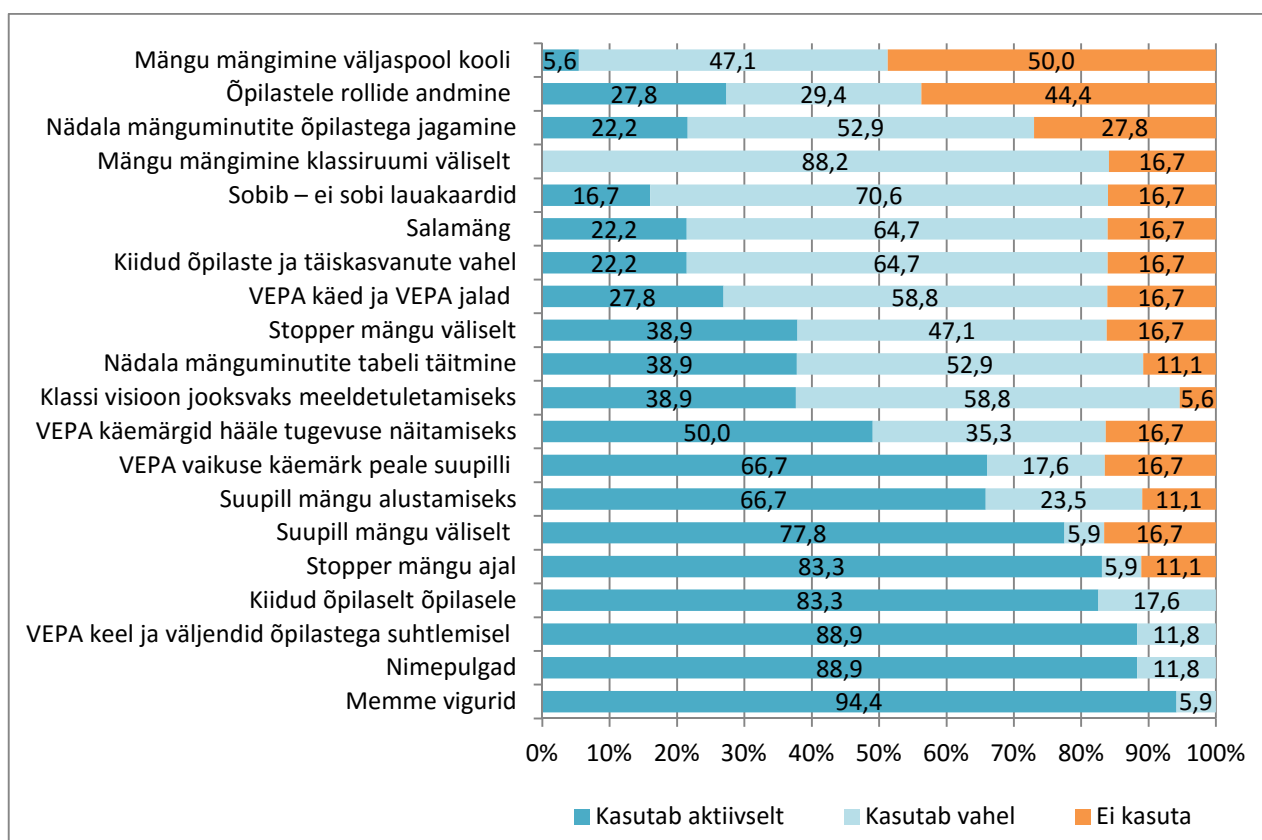
56% (n=10) õpetajatest jõudis kooliaasta lõpuks seisu, kus ta tegi oma klassis 2–3 VEPA mängu päevas. Enamasti oli tegu kas 6–10-minutiliste või 11–15-minutiliste mängudega (vt tabel 15).

Tabel 15: Päevas mängitavate mängude hulk ja tavapärase mänguminutite arv, %

Tavaliselt ühe koolipäeva jooksul mängitud mängude arv	
0 mängu	5,6
1 mäng	38,9
2 mängu	50,0
3 mängu	5,6
Tavaliselt mängitud minutite arv (ühe mängu kohta)	
kuni 5 minutit	5,6
6–10 minutit	44,4
11–15 minutit	38,9
16–20 minutit	5,6
üle 20 minuti	5,6

Osad meetodiga kaasnevad elemendid leiavad õpetajate poolt enamat kasutamist kui teised. Mängu elemendid, mida kasutatakse kõige aktiivsemalt, on memme vigurid, nimepulgad, VEPA keel ja väljendid õpilastega suhtlemisel ning õpilaselt-õpilasele kirjutatavad kiidud. Mängu elemendid, mida osad õpetajad üldse ei kasuta (n=5–9), on VEPA mängu mängimine väljapool kooli, õpilastele rollide andmine ning nädala mängude jagamine õpilastega (vt joonis 9).

Õpetajatel paluti ka märkida, milliste VEPA mängu oskuste osas nad tunnevad, et need vajaks veel arendamist. Kõige enam mainiti õpilastele rollide andmist (n=10), nädala mänguminutite tabeli täitmist (n=9) ning sobib/ei sobi lauakaartide kasutamist (n=7). Kolmandik õpetajatest (n=6) tõid esile ka spleemide äratundmist ja lugemist mängu mängimise ajal ning aasta alguses loodud klassi visiooni jooksvat meeldetuletamist ja täiendamist.

Joonis 9: Erinevate VEPA elementide kasutamise aktiivsus õpetajate poolt kooliaasta lõpus, %

Tabelis 16 on toodud vastused küsimustele, mis on õpetaja jaoks peale mängu kasutuselevõtmist muutunud ning mis on tema klassi õpilastes muutunud. Õpetajaga ja tunni andmisega toimunud muutuste osas tuuakse kõige enam esile vähenenud vajadust õpilaste korralekutsumiseks, paremat kontakti õpetaja ja õpilaste vahel ning õpetaja kasvanud enesekindlust. Lastes toimunud muutuste osas tuuakse kõige rohkem esile õpilaste enesekontrolli suurenemist, üksteise mitte soovitud ja hea käitumise märkamist, suuremat pingutamist koolitunnis, tundi segava käitumise vähenemist ning suuremat koostööd õpilaste vahel. Mõni õpetaja märkis lisaks vastuse „muu“ alla omapoolseid täiendusi:

- *Õppeaasta lõpus on säilinud tööõõm nii lastel kui õpetajal.*
- *Lapsed on rõõmsad ja tahavad tööd teha.*
- *Õpilastes on tekkinud võime ennast konkreetse ülesande sooritamise ajaks kokku võtta.*
- *Õpilased suudavad oma käitumist kontrollida tunnis, kuid vahetunnis teevad nad nn kaotatud aja tasa oma pättustega. Kompenseerivad.*

Tabel 16: Õpetaja poolt märgatud muutused seoses VEPA mängu rakendamisega, %

Muutused õpetaja jaoks	
Pean vähem tegelema õpilaste korralekutsumisega	83,3
Saan õpilastega paremini kontakti	72,2
Olen enesekindlamaks muutunud	72,2
Olen rahulikumaks muutunud	66,7
On tekkinud rohkem aega õppetööks	66,7
Teised kooli töötajad on märganud minu klassi õpilaste paranenud käitumist	66,7
Saan rohkem tunnustust õpilaste poolt	61,1
Muu	16,7
Muutused õpilastes	
Suurenenud on õpilaste enesekontroll	94,4
Õpilased ise märkavad üksteise head käitumist ja mitte soovitud käitumist	94,4
Õpilased pingutavad tunnis rohkem	83,3
Vähenenud on tundi segav käitumine	83,3
Õpilased on sõbralikumad ja abivalmimad	83,3
Õpilased teevad üksteisega rohkem koostööd	77,8
Õpilased on rahulikumad	55,6
Vähenenud on agressiivne käitumine	55,6
Õpilased käituvad paremini ka koolitunni väliselt	22,2
Muu	11,1

Õpetajatel paluti ka oma sõnadega kirjutada, mis on nende jaoks tänaseks omandatud kogemuste kohaselt VEPA meetodi eesmärk ja mõte. Vastused on järgmised:

- *Minu jaoks tähendab meetodi kasutuselevõtt seda, et õpilased pingutavad ühise eesmärgi nimel ning enesele teadvustamata korrigeerivad oma käitumist ning hoiakut. Piisab väheste vahendite rakendamisest, et märgata märkimisväärset muutust.*
- *VEPA võimaldab haarata tegevusse kogu klassi korraga, on ergutav, kaasakiskuv. Selle käigus arenevad sotsiaalsed oskused ja üksteisega arvestamine.*
- *Eesmärgiks ja mõtteks on luua klassis süsteem, kus õpilased saavad tööga tegeleda rahus ja samas saavad nautida mängulist poolt õppest. Õpilastel on olemas piirid ja reeglid, mis muudavad tunni arusaadavamaks ja struktuuri nende jaoks lihtsamaks, seega õpilane mõistab, millal ja mida ta teha saab ja seega on ka kergem tal.*
- *Eesmärk on õpetada lastele ühelt toimingult teisele üleminekut ilma, et see võtaks tohutult aega. Lapsed kuulevad positiivset ja tahavad olla paremad ja tublimad. Negatiivne jääb tahaplaanile ja ei ole aktsepteeritav.*
- *Eesmärk on suunata lapsi end ise juhtima, ennast motiveerima. Parandada nende oskust teadlikult, fokusseerida oma tähelepanu ülesande sooritamisele.*
- *Õpilaste enesekontrolli ja õpioskuste arendamine positiivsuse suunas, mis aitab tal õppetöös ja üldse elus paremini toime tulla.*
- *Arendada õpilastes keskendumis- ja pidurdamisoskusi.*
- *Õpilaste enesekontrollioskuse arendamine, positiivne ellusuhtumine, tööharjumuste kujundamine.*
- *Laste keskendumine, hea käitumise märkamine, kiitmine - tulemuslikkus.*
- *Nii õpi- kui ka käitumisoskuste parandamine.*
- *Tekitada lastes käitumisharjumus erinevates õpituatsioonides.*

- *Luu õpilasele motiveeriv ja turvaline keskkond klassis, et aidata teda õppima õppimisel.*
- *Heale käitumisele järgneb preemia, arenevad oskused end jälgida ja teistes näha head ning oskus seda ka ütelda (kirjutada).*
- *Sotsiaalsete oskuste arendamine.*
- *Õpetada üksteisega arvestamist, rahulikku meelt.*
- *Minu leian, et see on headus. Me oleme üksteise vastu lahked, tolerantset, käitume paremini, arvestame teistega.*
- *Ole ise inimene ja lase ka teisel olla. Ehk väärtusta ennast ja kaaslaseid.*
- *Üksmeel, teineteisega arvestamine.*

4. Kokkuvõte

Käitumisoskuste mäng on koolikeskkonnas rakendatav sekkumisprogramm, mis loob klassis õppimist soodustava keskkonna, arendab laste võimet enda reaktsioone ja käitumist kontrollida, edendab positiivset sotsiaalset käitumist ja koostööd ning ennetab seeläbi õpilaste käitumisprobleemide teket või süvenemist.

PAXIS Instituudi poolt arendatava käitumisoskuste mängu piloteerimine Eestis toimus 2014/2015 õppeaastal. 2015/2016 õppeaastal jätkati metoodika rakendamisega ning sekkumist teostasid 21 kooli. Kokku oli tegevusse haaratud 442 õpilast 1. ja 2. klassides.

Sekkumise tulemuslikkuse mõõtmiseks kasutati järgnevaid andmekogumismeetodeid: TAI töötajate poolt teostatud tunnivaatlused, klassijuhataja poolt täidetud tugevuste ja raskuste küsimistikud õpilaste kohta, klassijuhataja poolt täidetud õpetaja enesetõhususe ankeet ning tagasiside andmine VEPA rakendamise aasta kohta. Piloteerimise aastal oli uuringusse kaasatud ka kontrollgrupp, 2015/2016 õppeaastal enam mitte.

Maikuus toimunud tagasisideküsitluse kohaselt soovitaks programmis osalenud õpetajad VEPA meetodite kasutuselevõtmist kindlasti ka teistele koolidele. VEPA elementidest kasutavad õpetajad kõige aktiivsemalt memme vigureid (pingutusele järgneva lõõgastusena), nimepulkasid (nt vastaja loosimisel), õpilaselt-õpilasele kirjutatavaid kiidusid (üksteises hea märkamiseks ja esiletoomiseks) ning VEPA keelt ja väljendeid õpilastega suhtlemisel. Kõige vähem kasutatakse õpilastele rollide andmist (aktiivse kaasatuse soodustamiseks), nädala mängude tulemuste õpilastega jagamist ning sobib/ei sobi lauakaarte (soovitud ja mitte soovitud käitumisele viitamiseks). Õpilastele rollide andmise ja nädala mänguminutite tabeli täitmise kohta märkis oluline osa õpetajaid, et nende oskused vajaksid antud elementide rakendamise osas veel täiendamist. 56% õpetajatest jõudis kooliaasta lõpuks selleni, et mängis oma klassiga 2–3 VEPA mängu päevas; ülejäänud tegid seda vähem. Mida kauem on VEPA mängu mängimisega tegeletud ja mida paremini lapsed suudavad keskenduda, seda pikemaid mängu saab teostada. Kooliaasta lõpus, kus meetodit oli rakendatud juba pool aastat, tegid õpetajad oma klassis eelkõige mängu, mis kestsid vahemikus 6–10 või 11–15 minutit.

Sügisel, talvel ja kevadel toimunud tunnivaatlused näitasid, et VEPA meetodeid rakendavates klassides toimus õppetööle keskendumist ja tunni andmist segavate käitumiste märgatav vähenemine. Kui kooliaasta alguses tuvastati 15 minuti jooksul ühe õpilase kohta kestmiselt 6,8 mittesoovitud käitumist (nagu jutu ajamine, vahele hõikamine, tooliga kõikumine, õpetaja poolt

antud juhiste mittetäitmine jmt), siis maikuuks oli see näitaja vähenenud 4,2-ni. Taoliste käitumiste hulk kahanes 2. klassides rohkem kui 1. klassides.

Õpetajad täitsid sügisel ja kevadel iga oma klassi õpilase kohta tugevuste ja raskuste küsimustiku, mille abil kaardistati õpilaste käitumist erinevates alavaldkondades nagu emotsioonid, käitumisraskused, hüperaktiivsus, omasugustega suhtlemine ja prosotsiaalsus. Ankeedi 25 väitest 8 puhul on kooliaasta lõpuks toimunud statistiliselt oluline positiivne muutus. Kõige enam on õpilaste hulgas vähenenud emotsionaalsed raskused (nagu kartlikus, muretsemine ja ärevus uutest olukordades) ning üliaktiivsus (nagu suutmatus paigal püsida, pidev nihelemine, tähelepanu kerge hajumine). Kui sügisel oli emotsionaalsete raskuste skoor kõrge või väga kõrge 18% õpilaste puhul, siis kevadel 12% puhul. Hüperaktiivsuse skoor oli sügisel kõrge 21%-l õpilastest ning kevadel 15%-l. Paranenud on ka osad prosotsiaalsuse näitajad. Olulisi muutusi ei ole toimunud seoses omasugustega suhtlemise ning käitumisraskustega. Umbes pooled õpilastest, kes sügisel kuulusid arvatud skooride alusel riskirühma (näitaja seis oli kõrge või väga kõrge), kuulusid kevadel keskpäraste gruppi.

Mainitud muutused on aset leidnud eelkõige tänu positiivsetele arengutele poiste hulgas. Võrreldes tüdrukutega oli posite seas kooliaasta alguses ka 2–3 korda suurem osakaal õpilasi, kellel oli raskusi hüperaktiivsuse, käitumise, omasugustega suhtlemise või prosotsiaalsusega. Raskuste koondskoori kohaselt ei esinenud sügisel mingeid raskusi 49% poistest ja 77% tüdrukutest. Kevadel olid need osakaalud vastavalt 66% ja 81%. Klassiastmeid omavahel võrreldes on suuremad muutused toimunud 2. klasside õpilaste seas.

Õpetaja enesetõhususe küsimustiku kohaselt on kooliaasta lõpuks kõige enam suurenenud õpetajate võimekus ja võimalused klassi juhtida. See sisaldab teemasid nagu probleemsete või trotslikult käituvate õpilaste ohjamine, klassi rutiini ning reeglite järgimise kehtestamine. Mitmeid muutusi on aset leidnud ka instrueerimise strateegiate valdkonnas. Õpetajad saavad rohkem ära teha selleks, et kohandada tunde erinevate õpilaste jaoks sobivale tasemele ja pakkuda väljakutseid ka väga võimekatele, kasutada erinevaid strateegiaid ning hinnata õpetatust arusaamist.

Lisaks märkisid õpetajad kevadises tagasisideankeedis, et peavad nüüd tunnis vähem tegelema õpilaste korralekutsumisega, suurenenud on laste enesekontroll, vähenenud segav käitumine ning lapsed pingutavad tunnis rohkem. Samuti oskavad õpilased üksteise käitumist märgata, on abivalmimad ning õpetaja ja õpilaste vahel on parem kontakt. Õpetajad toovad esile ka enda suurenenud enesekindlust.

Kokkuvõttes on kogutud andmete põhjal võimalik väita, et õpetajad on VEPA meetodi rakendamisest õppetöö läbiviimisel abi saanud. Kooliaasta lõpuks on oluliselt vähenenud tunni tegevusi segavate või iseenda keskendumist katkestavate käitumiste hulk, õpilaste üliaktiivsus ning emotsionaalsed raskused.